

социальное и самовосприятие уязвимых учащихся.

Только при руководстве цифровым развитием через инклюзивную концепцию и сочетании институциональных гарантий с технологическим потенциалом образование в цифровую эпоху сможет реально перейти к более справедливому и качественному уровню. Представленный анализ и рекомендации призваны служить ориентиром для политиков, практиков и разработчиков технологий, способствуя внедрению инклюзивного образования в цифровую эпоху и его успешному развитию.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

1. Akande, F.O., Koranteng U., Mensah D., Mensah T.K., Awah L.C. (2025). Technology-Supported Inclusive Education: A Systematic Review of Digital Accessibility and Universal Design for Learning // *Asian Journal of Current Research*. – p.320-333.

2. Busri, A.A., Jamil, H. (2025). Integration of Digital Technology in Inclusive Education Program: Challenges and Solutions // *Jurnal Pendidikan Bitara UPSI*. – Special Issue. – p.44-53.

3. UNESCO (2017). *Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*. – Paris: UNESCO.

4. Ван, С., Лю, Ю (2022). Применение цифровых технологий в инклюзивном образовании // *Дистанционное образование и исследования*. – Т.43. p.57-65.

5. Ли, Хайян (2021). Практика инклюзивного образования с точки зрения образовательного равенства // *Теория и практика образования*. – p.12-18.

6. Лю, Ф. (2022). Практика и рефлексия инклюзивного образования с использованием информационных технологий // *Образовательные исследования*. – p.44-50.

7. Чжао, Минь (2021). Роль цифровых образовательных ресурсов в сбалансированном развитии школ в городах и сельской местности // *Исследования и эксперименты в образовании*. – p.34-40.

8. Чжоу, Хуэй, Ван, Цян (2023). Влияние персонализированного обучения на основе искусственного интеллекта на образовательное равенство // *Современные исследования дистанционного образования*. – p.22-30.

9. Чжан Л, Чэнь Ц. (2020). Исследование интеграции специального и общего образования при поддержке информационных технологий // *Китайское специальное образование*. – p.5-12.

10. *Искусственный интеллект в образовании: вызовы и возможности для устойчивого развития* (2019). – Париж: UNESCO.

<https://doi.org/10.30546/114578.2026.3015.206>

AKADEMIK “YAZI”: MÜBAHİSƏLİ YANAŞMALAR

Bənövşə İbrahimova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim

Bakı Mühəndislik Universiteti

<https://ORCID.org/0009-0004-5665-3913>

benovsheibrahimova@gmail.com

Xülasə

Məqalədə akademik yazı anlayışına dair müxtəlif nəzəri yanaşmalar təhlil olunur. Akademik yazının təbii dilçilik və ESP/EAP istiqamətləri çərçivəsində inkişafı, janr təhlili, CARS və IMRaD modelləri, müəllif mövqeyi və oxucu ilə qarşılıqlı əlaqə (stance & engagement) kimi əsas konsepsiyalar nəzərdən keçirilir. Mühəndislik və texniki elmlərdə akademik yazının janr xüsusiyyətləri, sitat gətirmə, məlumatların təqdimatı və intertekstuallıq məsələləri araşdırılır. Həmçinin Azərbaycan texniki ali məktəblərində akademik yazının peşəkar kompetensiya kimi əhəmiyyəti və beynəlxalq elmi kommunikasiya ilə əlaqəsi göstərilir.

Açar sözlər: akademik yazı, janr təhlili, IMRaD strukturu, stance və engagement, elmi diskurs.

ACADEMIC “WRITING”: CONTROVERSIAL APPROACHES

Banovsha Ibrahimova

Baku Engineering University

Abstract

The article analyzes different theoretical approaches to academic writing. It examines the development of academic writing within applied linguistics and ESP/EAP frameworks and discusses key concepts such as genre analysis, the CARS and IMRaD models, and the interaction between author and reader (stance and engagement). Particular attention is given to the genre characteristics of academic texts in engineering disciplines, citation practices, intertextuality, and data presentation. The study also highlights the importance of academic writing for students of Azerbaijani technical universities as a component of professional competence and international scientific communication.

Key words: academic writing, genre analysis, IMRaD structure, stance and engagement, academic discourse.

АКАДЕМИЧЕСКОЕ «ПИСЬМО»: ДИСКУССИОННЫЕ ПОДХОДЫ

Беновше Ибрагимова

Бакинский инженерный университет

Резюме

В статье анализируются различные теоретические подходы к академическому письму. Рассматривается развитие академического письма в рамках прикладной лингвистики и направлений ESP/EAP, а также такие ключевые концепции, как жанровый анализ, модели CARS и IMRaD, позиция автора и взаимодействие с читателем (stance & engagement). Особое внимание уделяется жанровым особенностям академических текстов в инженерно-технических дисциплинах, практике цитирования, интертекстуальности и представлению данных. Показана значимость академического письма для студентов технических вузов Азербайджана как элемента профессиональной компетентности и международной научной коммуникации.

Ключевые слова: академическое письмо, жанровый анализ, структура IMRaD, stance и engagement, научный курс.

Giriş/Introduction

“Akademik yazı” fənni tətbiqi dilçiliyin sahəsinə aiddir. “Akademik yazı”, bir qayda olaraq, “xarici dil” ümumi adı altında təqdim olunan yardımçı fənlərdən biri kimi nəzərdən keçirilir. Bu halda “akademik yazı” termini terminoloji deyil, daha çox təsviri xarakter daşıyır. Ümumi anlayış kimi o, akademik, yəni faktiki olaraq universitet həyatında baş verən müxtəlif yazılı fəaliyyət növlərini əhatə edir. Tələbələrə əvvəlcə akademik yazının əsasları, daha sonra isə onun incəlikləri ilə tanış edən universitet kursları, adətən, başqa adlar altında təqdim olunur və bu adların diapazonu həm Qərbi Avropa, həm də yerli ali təhsil müəssisələrində kifayət qədər genişdir.

Tədris planında “akademik yazı” adlanan kurs, əsasən, akademik savadlılıq bacarıqlarını inkişaf etdirən digər kurslar silsiləsinin bir hissəsi kimi qəbul edilir; məsələn, *akademik oxu və yazı, təqdimat sənəti, nitq mədəniyyəti, müzakirə aparmaq bacarıqları, akademik və peşəkar məqsədlər üçün ingilis dili*

(ESP – English for Specific Purposes) və s. Məsələn, E.S.Ostrovskaya və O.V.Vışeqorodtseva yazırlar ki, tələbələr üçün məcburi layihələrin siyahısına aşağıdakılar daxildir: referat (*summary*), annotasiya (*abstract* və *annotation*), bədii mətnin izahı (*explication of a literary text*), esse (*argumentative essay*), ekspertin qiymətləndirməsi, yəni elmi rəy (*peer review*) [Островская, 2013:109]. Diqqət yetirək ki, heç də bütün tədqiqatçılar *akademik oxunu* bu silsiləyə daxil etməyi zəruri hesab etmirlər: “*Beləliklə, üstünlük akademik yazı, leksika və elmi nitq bacarıqları kimi akademik kompetensiyalara verilir, oxu bacarıqları isə gözlənilməli kimi müstəqil iş prosesində inkişaf etməyə davam edir*” [Бакин, 2013:113].

Amerika və Qərbi Avropa didaktik praktikasını təhlil edib qiymətləndirən və onu yerli təhsil sistemi ilə müqayisəli şəkildə təqdim edən tədqiqatçılar, nəzəri modellərdə bəyan edilənlərlə müqayisədə müəllim və tələbənin real tədris fəaliyyətindəki geniş fərqləri aydın şəkildə nümayiş etdirirlər.

Məsələn, T.D.Venediktova qeyd edir: “*Çikaqo Universitetinin effektivliyinin sirri (həmçinin onun şübhəsiz cazibədarlığı) mətnyaradan icma funksiyası ilə bağlıdır*” [Венедиктова, 2013:116]. Bu zaman “akademik yazı” bir sıra kurslardan ibarətdir, məsələn “*İnterpretasiyaya giriş*”; bu kursları mənimsəyərkən tələbələr həftədə ən azı bir səhifə analiziönümlü mətn yazırlar – bu daha böyük həcmli işləri, adətən hər kurs üzrə rüb ərzində iki işi nəzərə almadan. Bu mətnlər xüsusi hazırlanmış elektron resurs vasitəsilə həftəlik dərc edilir, seminar rejimində oxunur və müzakirə olunur [Венедиктова, 2013:117]. Bununla yanaşı, T.D.Venediktovanın sözlərinə görə, “akademik yazı” çərçivəsində formalaşdırılan bacarıqlar arasında aşağıdakılar yer alır: peşəkar müzakirədə səlis və savadlı iştirak bacarığı (yəni *dinləmə və danışma bacarığı*); fərdi mövqeni inandırıcı şəkildə təqdim etmə bacarığı (yəni *yazı bacarığı*); fənn sahəsini nəzakətli şəkildə təhliletmə bacarığı (yəni *elmi fəaliyyət sahəsində kompetentlik*).

Dartmut proqramında akademik yazı kursu üzrə onun tərifinə dair üç əsas konsepsiya təsvir edilmişdir və həmin konsepsiyalarda aşağıdakı məqsədlər formalaşdırılmışdır:

1. Akademik yazı tələbələr tərəfindən digər tələbələr üçün yazılır. Elmi-tədqiqat fəaliyyətinə cəlb olunmuş tələbələr tədqiqat mövzusu üzrə ideyaları oxuyur, düşünür, əsaslandırır və onlar haqqında yazırlar. Yazı prosesi zamanı onlar akademik icmanın yazılı işlərə irəli sürdüyü gözləntiləri anlamağa və

tələbləri mənimsəməyə başlayırlar (yəni burada tələbələrin funksional-məna tipli nitq növlərinə yiyələnməsindən söhbət gedir).

2. Akademik yazı akademik icmanı maraqlandıran mövzu və problemlərə həsr olunur. İşin yazılması üçün tədqiqat üçün uyğun mövzu və ya sual tapmaq lazımdır. Mövzunun axtarılması və formalaşdırılmasında elmi rəhbər kömək edə bilər; o, öz müşahidə və araşdırmalarına əsaslanaraq kontekst müəyyənləşdirir. Tələbələr dərk etməlidirlər ki, onların məqaləsi digər oxucular (tələbələr) üçün maraqlı, faydalı və anlaşıqlı olmalıdır. Onlar həmçinin öz işlərinin nəticəsinə görə məsuliyyət daşıyırlar (yəni burada tələbələrin funksional elmi üsluba yiyələnməsindən söhbət gedir).

3. Akademik yazı oxucuya mövzunu məzmunlu və əsaslandırılmış arqumentlə təqdim etməlidir. Bu, yazılı işlərə irəli sürülən əsas tələblərdən biridir. İşin yazılmasına başlamazdan əvvəl tələbələr tədqiqat mövzusu haqqında nə bildiklərini, bu mövzu barədə nə düşündüklərindən ayırmağa çalışmalıdırlar (yəni burada elmi fəaliyyət kompetensiyasının formalaşmasından söhbət gedir) [Gocsik, 2010].

Kanadadakı Akademik Yazı Mərkəzində 5-6 aylıq təhsil müddəti ərzində dinləyicilər beş səviyyəni keçməlidirlər (hər səviyyə üzrə təhsil müddəti 1-1,5 ay təşkil edir). Hər səviyyənin sonunda dinləyicilər öz yazılı işlərini müdafiə etməli və rəy almalıdırlar. Bütün tədris proqramının yekun nəticəsi isə yazılı işlərdən ibarət portfelin (portfolio) hazırlanmasıdır.

Macarıstan Akademik Yazı Mərkəzinin proqramı təhsil müəssisələrinin məzunlarında tənqidi oxu, akademik yazı bacarıqlarının inkişafına, həmçinin yazılı və şifahi ingilis dilinin təkmilləşdirilməsinə yönəlmişdir.

Arizona Universitetinin “Akademik yazı” kursunun proqramı isə dinləyicilərin müxtəlif esse janrlarını mənimsəməsinə şərait yaradır.

Azərbaycanın texniki ali məktəblərinin tələbələri üçün ingilis dili getdikcə daha çox elmi nəticələrin təqdimatı dili (məqalələr, tezislər, hesabatlar, posterlər, qrant müraciətləri), eləcə də beynəlxalq layihələrdə peşəkar ünsiyyət dili kimi fəaliyyət göstərir. Bu kontekstdə akademik yazı “düzgün ifadələr” toplusu kimi deyil, bilik istehsalının institusional şəkildə təsbit olunmuş forması kimi başa düşülməlidir; burada mətn fənn/elm icmasının gözləntilərinə və redaksiya standartlarına tabe olur.

EAP (English for Academic Purposes) – akademik məqsədlər üçün ingilis dili;/ESP (English for Specific Purposes) üzrə müasir tədqiqatlar göstərir ki, akademik mətnin uğurluluğu yalnız qrammatika və ya lüğət səviyyəsi ilə deyil,

konkret intizam sahəsinin (məsələn, mühəndislik, informatika) janr konvensiyalarına və ritorik gözləntilərinə uyğunluğu ilə müəyyən olunur. Bu yanaşmanın klassik nəzəri əsası C.Sveylsin janr təhlili nəzəriyyəsi olmuşdur; o, elmi məqaləni təkrarlanan kommunikativ məqsədlərə və tipik “*hərəkətlərə*” (*moves*) malik janr kimi şərh edir. 1990-cı ildə C.Sveyls ilk dəfə olaraq janrın ritorik xüsusiyyətlərini araşdırmaq üçün istifadə edilən “*hərəkət təhlili*” (*move analysis*) anlayışını irəli sürmüşdür [Swales, 1990]. C.Sveyls “**hərəkət**”i (*move*) mətnin müəyyən kommunikativ funksiyanı yerinə yetirən və eyni zamanda janrın ümumi kommunikativ uğuruna töhfə verən hissəsi kimi müəyyənləşdirmişdir. Hər bir hərəkət öz məqsədini dəstəkləyən ayrı-ayrı addımlara (*steps*) bölünə bilər. Hərəkət təhlilinin məqsədi hərəkətlərin və addımların əlaqəli və anlaşıqlı diskurs yaratmaq üçün necə təşkil olunduğunu müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. C.Sveyls [Swales, 1990] yazılı janrlarda hərəkətlərin təhlili modelini təklif etmişdir; bu model üç növ hərəkəti əhatə edir: “*tədqiqat sahəsinin müəyyənləşdirilməsi*”, “*araşdırılmamış sahənin müəyyən edilməsi*” və “*araşdırılmamış sahənin tutulması / mövcud tədqiqatın təqdim edilməsi*”. İlk mərhələdə *hərəkət təhlili* yazılı mətnlərin janr modellərini öyrənmək üçün tətbiq olunurdu. 2004-cü ildə isə C.Sveyls bu metodu şifahi janrların təhlilində də istifadə etməyə başlamışdır [Swales, 2004].

C.Sveyls tərəfindən irəli sürülmüş janr təhlili elmi mətnləri təkrarlanan ritorik funksiyalar vasitəsilə təsvir edir. *Giriş* hissələri (Introduction) üçün *CARS* (*Create A Research Space*) modeli geniş şəkildə tanınır. Bu modelə görə müəllif:

1. tədqiqat sahəsinə müəyyənləşdirir (research territory-ni təqdim edir);
2. “*araşdırılmamış sahəni*” müəyyən edir (boşluğu, ziddiyyəti və ya məhdudluğu göstərir);
3. *araşdırılmamış sahəni* tutur, yəni tədqiqatın məqsədlərini və elmi töhfəsini formalaşdırır [Swales, 1990].

Mühəndislik-texniki fənlər üçün bu sxem ixtisas sahələrinin materialı əsasında (o cümlədən proqram mühəndisliyi üzrə) təsdiqlənmişdir; burada “*araşdırılmamış sahə*” çox vaxt mövcud metodların, ölçü meyarlarının, verilənlər toplusunun və eksperiment şərtlərinin məhdudluqları vasitəsilə müəyyən edilir. E.Lourens elmi məqalələrin *giriş* hissəsinin strukturunu təsvir edən standart modeli – *CARS* (*Create A Research Space*) modelini təklif etmişdir; bu model proqram mühəndisliyi sahəsində “*ən yaxşı məqalə*” mükafatına layiq görülmüş 12 məqalənin materialı əsasında onun tətbiq oluna

bilməsi baxımından qiymətləndirilmişdir [Laurence, 1999]. Nəticələr göstərir ki, model girişlərin əsas strukturunu adekvat şəkildə təsvir etsə də, bir sıra mühüm xüsusiyyətlər onun çərçivəsindən kənar qalır; xüsusilə: genişləndirilmiş ədəbiyyat icmal, çoxsaylı tərif və nümunələrin daxil edilməsi, eləcə də tədqiqatın praktik tətbiq olunma imkanları və ya əldə edilmiş nəticələrin yeniliyi baxımından qiymətləndirilməsi.

IMRaD (Introduction-Methods-Results-Discussion) elmi-texniki biliyin “nəşr protokolu” kimi nəzərdən keçirilir. IMRaD strukturu təbiət və texniki elmlərdə dominant modelə çevrilmişdir, çünki o, elmi sübutun məntiqini əks etdirir: problemin qoyuluşu → təkrarolunan metodologiya → nəticələr → interpretasiya. Eyni zamanda nəzərə almaq vacibdir ki, IMRaD “tərtibat şablonu” deyil, arqumentasiyanı yoxlanıla bilən və ekspert oxusu üçün əlverişli edən mexanizmdir. Mühəndislik məqaləsində aşağıdakılar xüsusi əhəmiyyət daşıyır:

Methods: eksperimentin və ya modelləşdirmənin şərtlərinin dəqiq təsviri (parametrlər, avadanlıq, proqram təminatının versiyası, verilənlər toplusu, seçim meyarları).

Results: məlumatların cədvəl və qrafiklərdə təqdim edilməsi və onların mətn şəklində şərh (data commentary).

Discussion: əvvəlki tədqiqatlarla müqayisə və məhdudiyyətlərin (limitations) elmi dürüslüyün tərkib hissəsi kimi izahı.

Beynəlxalq nəşr praktikasında (xüsusilə ingilisdilli jurnallar üçün) elmi nəticənin necə “təqdim olunduğu”nun təsviri elmi məqalə janrı və nəşr üçün elmi yazı üzrə tədqiqatlarda sistemli şəkildə əks olunmuşdur [Cargill, 2013]. Marqaret Kargill və D.T.Patrik O’Konnorun kitabı [Cargill, 2013] alimlərə analiz və sintez bacarıqlarını yalnız nə barədə yazmalı olduqlarını müəyyənləşdirmək üçün deyil, həm də *necə yazmalı* olduqlarını dərk etmək üçün tətbiq etməyə kömək etməyi qarşıya məqsəd qoyur; məqsəd beynəlxalq elmi jurnallarda nəşr olunma ehtimalını maksimum dərəcədə artırmaqdır. Kitabda elmi məqalə janrının təhlilindən istifadə olunaraq əlyazmanın hər bir bölməsinin yazılması üçün aydın alqoritmlər təqdim edilir; bu alqoritmlər tədqiqatın aydın “hekayə”sinin qurulmasından və nəticələrin səlis və əsaslandırılmış şəkildə təqdim edilməsindən başlayır. Təlimin hər mərhələsi oxucunun yaxşı yazılmış məqalə nümunələrinin təhlili əsasında yazı və məlumatların təqdimatı bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmiş praktiki tapşırıqlarla müşayiət olunur.

Bundan əlavə, rəyçilərin iradlarına cavab vermək strategiyaları və konkret elmi sahə üzrə əlyazmaların yazılması və redaktəsi üçün ixtisaslaşmış ingilis dili bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi yolları təklif olunur; icmal məqalələri, elmi məqalə formatlarının tam spektri, həmçinin kitabın prinsiplərinin qrant müraciətlərinin yazılmasına tətbiqi də nəzərdən keçirilir.

Müəllif mövqeyi və oxucuya ünvanlanma: stance & engagement modeli. Yetkin akademik yazının əsas xüsusiyyətlərindən biri mətndə müəllifin “görünməsinin” idarə olunmasıdır. K.Haylend göstərmişdir ki, akademik yazı müəlliflə oxucu arasında qarşılıqlı əlaqədir; burada müəllif eyni zamanda:

– öz mövqeyini, əminlik dərəcəsini və qiymətləndirməsini ifadə edir (*stance*);

– ünvanlanan oxucunun mətnə iştirak səviyyəsini və diqqətini idarə edir (*engagement*) [Hyland, 2005:178].

K.Haylend tərəfindən tətbiq olunmuş korpus yanaşmasının aşkar məhdudiyyətlərini də qeyd etmək lazımdır. Sveylsın [Swales, 1990] *giriş* hissələri üzrə işi, Brentonun [Brenton, 1996] konfrans *annotasiyaları* ilə bağlı tədqiqatı və ya Brettin [Brett, 1994] *nəticələr* bölməsinin təhlili kimi ayrı-ayrı janr hissələrinin detallı araşdırmalarından fərqli olaraq, korpus tədqiqatı bu xüsusiyyətlərin mətnin hansı hissələrində, bir qayda olaraq, cəmləşdiyini müəyyən etməyə imkan vermir. Hətta ən “neytral” sayılan bölmələr (*Metodlar və Nəticələr*) belə müəllifin öz iddialarının etibarlılığına auditoriyanı inandırmaq istəyini nümayiş etdirir; buna görə də müəllif mövqeyi və oxucunun cəlb olunması elementləri bu və ya digər formada məqalənin bütün strukturunda mövcuddur. K.Haylend göstərmişdir ki, müəllif mövqeyi və oxucunun cəlb olunması həm arqumentasiyanın, həm də kontekstinin mühüm elementləridir; çünki onlar müəllif və oxucunu mətnə inkişaf edən dialoqun iştirakçıları kimi daxil etməyə imkan verir. Bundan əlavə, IMRD strukturunun özü də ritorik konstrukt hesab olunur [Hyland, 2005:178-181].

Mühəndislik və texniki mətnlər üçün aşağıdakı xüsusiyyətlər səciyyəvidir: ümumiləşdirmələr zamanı ehtiyatlı ifadələrdən istifadə (*may, might, suggest, it is likely, This finding..., This finding is compatible with..., This finding is consistent with...*);

tədqiqatın elmi töhfəsinin açıq şəkildə göstərilməsi (*we propose, this paper presents, this study introduces* və s.);

oxucu üçün “naviqasiya markerləri”nin istifadəsi (*as shown in Fig. 2, in the following section, as discussed above* və s.).

Bundan əlavə, mühəndislik məqalələrində tez-tez aşağıdakı ritorik və struktur xüsusiyyətlər də müşahidə olunur:

– metodologiyanın dəqiq və təkrarlana bilən təsviri (eksperiment parametrləri, istifadə olunan alqoritmlər, proqram təminatının versiyaları və verilənlər toplusu haqqında konkret məlumatlar);

– məlumatların vizual təqdimatı və onların şərhı (cədvəllər, qrafiklər, diaqramlar və bu məlumatların mətn daxilində izahı);

– əvvəlki tədqiqatlarla müqayisə və əldə olunmuş nəticələrin mövcud metod və yanaşmalarla əlaqələndirilməsi;

– tədqiqatın məhdudiyyətlərinin və tətbiq perspektivlərinin göstərilməsi, bu isə elmi dürüstlük və nəticələrin obyektiv qiymətləndirilməsi baxımından mühüm hesab olunur.

Akademik yazıya həsr olunmuş ESP (English for Specific Purposes) sahəsində aparılmış son tədqiqatlar müəlliflərin müxtəlif fənn sahələrində öz *mövqelərini* (stance) necə ifadə etdiklərini və oxucularla necə qarşılıqlı əlaqə qurduqlarını göstərmişdir. *Stance & engagement* strategiyalarının fənlər üzrə spesifikliyi ayrı-ayrı sahələr üzrə aparılan tədqiqatlarla, o cümlədən riyazi və digər dəqiq elmlər üzrə araşdırmalarla təsdiqlənir: *müəllif mövqeyinin ifadə üsulları və oxucu ilə qarşılıqlı əlaqə formaları istifadə olunan markerlərin növü və tezliyi baxımından fərqlənir*. Makqratın tədqiqatı [McGrath, 2012] müəlliflərin bu fənnin obyektivlik konvensiyalarına riayət edərəkən *mövqe* (stance) və *oxucunun cəlb olunması* (engagement) strategiyalarından necə istifadə etdiklərini öyrənmək məqsədilə riyaziyyat üzrə 20 elmi məqaləni təhlil edir. Nəticələr göstərir ki, riyazi diskursun zahirən şəxssiz görünməsinə baxmayaraq, müəlliflər oxucu ilə əlaqə yaratmaq və eyni zamanda fənnin normativ məhdudiyyətləri çərçivəsində öz elmi nüfuzlarını təsdiqləmək üçün müəyyən diskursiv vasitələrdən – məsələn, inklüziv “biz” əvəzliyindən və sitat gətirmə strategiyalarından – istifadə edirlər.

Mövqe (Stance) üzrə əsas nəticələr: müəlliflər öz peşəkar nüfuzlarını idarə edirlər və özlərinə istinad etmə tezliyinin ənənəvi olaraq güman ediləndən *daha yüksək olduğu müəyyən edilmişdir*. “Biz” əvəzliyi çox vaxt oxucunu sübutun gedişi boyunca istiqamətləndirmək üçün istifadə olunur.

Cəlbətmə (Engagement): oxucunun cəlb olunması əsasən açıq şəxslərə ünsiyyət vasitəsilə deyil, məntiqi mülahizənin strukturlaşdırılması vasitəsilə həyata keçirilir. Diskurs göstərir ki, riyaziyyat, abstrakt xarakterinə baxmayaraq, məntiqi gözəllik və sərtlik haqqında ümumi anlayışın qurulmasını tələb edir

[McGrath, Kuteeva, 2012]. Korpus təhlilinin nəticələri digər təbiət və humanitar elmlərlə müqayisədə *hedge*-lərin (*yumşaldıcı ifadələrin*) və *qiymətləndirmə markerlərinin* aşağı tezliklə istifadə olunduğunu göstərmişdir; bununla belə, ümumi biliklərə istinadların və oxucuya müraciətlərin gözlənilmədiyindən daha yüksək tezliklə işlədildiyi müəyyən edilmişdir [McGrath, Kuteeva, 2012].

Sitat gətirmə və intertekstuallıq: “mənbələrdən” arqumentasiyaya doğru.

Akademik ingilis dilində sitat gətirmə formal bir öhdəlik deyil, tədqiqatı elmi dialoqa daxil etməyin mühüm vasitəsidir. İstinadlar vasitəsilə müəllif: tədqiqat sahəsini və ideyanın mənşəyini/tarixini müəyyənləşdirir; mövzu üzrə mövcud elmi vəziyyəti bildiyini nümayiş etdirir; istifadə olunan metod və ya məlumatları legitimləşdirir; müqayisə aparır və ya tədqiqat üçün araşdırılmamış məsələni yaradır; yeni tədqiqatın əvvəlki işlərdən nə ilə fərqləndiyini göstərir.

Janr perspektivi göstərir ki, *ədəbiyyat icmalı və istinadlar ritorik resurs kimi fəaliyyət göstərir* (yəni onlar sadəcə “oxunmuş ədəbiyyatın siyahısı” deyil). Bu yanaşma akademik janrların təhlili üzrə Sveyls ənənəsinə və korpus-janr yanaşmalarına dair müasir icmal tədqiqatlarına uyğun gəlir [Flowerdewa, 2022]. Linn Flauerdeva qeyd edir ki, pedaqoji təşəbbüslər adətən yuxarıdan-aşağıya (top-down) yanaşma ilə başlayır: əvvəlcə janr hərəkətləri, yəni işin struktur hissələri müəyyən edilir, bundan sonra isə həmin hərəkət strukturlarına xas səciyyəvi leksik-qrammatik modelləri müəyyənləşdirmək məqsədilə daha detallı, aşağıdan-yuxarıya (bottom-up) korpus təhlili aparılır. Bəzi hallarda *Michigan Corpus of Upper-level Student Papers (MICUSP)* kimi açıq korpusların müvafiq alt bölmələrindən istifadə olunur. Lakin pedaqoji təşəbbüslərin əksəriyyəti konkret fənn sahəsinin tələbələrinin ehtiyaclarına yönəlmiş xüsusi hazırlanmış tematik korpuslara əsaslanır [Flowerdewa, 2022:1].

Mühəndislik məqalələrində aşağıdakı *sitat gətirmə növləri* geniş yayılmışdır:

integral citations – müəllifin cümlənin qrammatik quruluşuna daxil etdiyi istinadlar (məsələn: *Smith (2020) argues...*);

non-integral citations – iddianı dəstəkləyən və adətən mötərizədə verilən istinadlar (məsələn: [Smith, 2020]).

Formatın seçimi çox vaxt mətnin həmin hissəsində konkret tədqiqatçının mövqeyinin və ya faktın/nəticənin özünün vurğulanmasının daha vacib olub-olmaması ilə əlaqəlidir.

Məlumatların təqdimatı və “qrafik ətrafındakı mətn”. Texniki tədqiqatlarda arqumentasiyanın mühüm hissəsi *vizual elementlərə (qrafiklər,*

diqramlar, sxemlər, cədvəllər) köçürülür. Bununla belə, beynəlxalq elmi yazı norması tələb edir ki, vizuallaşdırma müzakirə mətninə inteqrasiya edilsin: müəllif yalnız şəkli yerləşdirmir, həm də əsas tendensiyaları şərh edir, müxtəlif rejimləri müqayisə edir, normadan kənara çıxan halları və statistik əhəmiyyəti izah edir.

Elmi məqalənin “məlumat janrı” kimi təsviri praktikaları və məlumatların ekspert oxucu üçün şərh edildiyi bölmələrə dair tələblər ingilisdilli jurnallarda nəşr üçün məqalə yazılması üzrə hazırlanmış metodik vəsaitlərdə sistemləşdirilmişdir [Cargill, 2013].

Dil siyasəti və institusional kontekst. Azərbaycan ali təhsil sistemində akademik və peşəkar kommunikasiya sahəsində ingilis dilinin rolunun güclənməsi müşahidə olunur. Bu meyil akademik və peşəkar yazıya yönəlmiş universitet proqramları səviyyəsində də öz əksini tapır: EAP (English for Academic Purposes) – akademik məqsədlər üçün ingilis dili; EAPP (English for Academic and Professional Purposes) – akademik və peşəkar məqsədlər üçün ingilis dili [English for Academic and Professional Purposes (EAPP) Program <https://www.ada.edu.az/en>]. Texniki ali məktəblərdə bu, nəşr fəallığının artmasında, beynəlxalq konfranslarda iştirakın genişlənməsində, layihə sənədlərinin hazırlanmasında və akademik dürüstlük tələblərinin güclənməsində (o cümlədən antiplagiat praktikaları və sitat gətirmə standartlarında) özünü göstərir.

Nəticə/Conclusion

Mühəndislik və texniki elmlər sahəsində ingilis dilində *akademik yazı* müəllifin elmi cəmiyyətə daxil olmasını təmin edən normalaşdırılmış janrlar və ritorik praktikalar sistemini təşkil edir. Azərbaycanın texniki ali məktəblərinin tələbələri üçün akademik yazıya yiyələnmək yalnız “dil bacarığı” kimi deyil, həm də peşəkar kompetensiyanın forması kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir; yəni nəticələri beynəlxalq elmi kommunikasiya tərəfindən qəbul olunan formatlarda təqdim etmək bacarığıdır. Bu kompetensiyanın əsas komponentlərinə aşağıdakılar daxildir: janr haqqında məlumatlılıq (IMRaD strukturu və ritorik hərəkətlər), müəllif mövqeyinin və oxucuya ünvanlanmanın idarə olunması (stance & engagement), düzgün sitat gətirmə və arqumentativ intertekstuallıq, həmçinin məlumatların mətn daxilində səlis və əsaslandırılmış şəkildə şərh.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Бакин, Е.В. (2013). Центр академического письма: опыт создания //Высшее образование в России. – № 8-9. – с.112-116.
2. Венедиктова, Т.Д. (2013). Уроки письма в транснациональной перспективе: опыт Чикагского университета // Высшее образование в России. – № 8-9. – с.116-119.
3. Островская, Е.С., Вышегородцева, О.В. (2013). Academic Writing: концепция и практика академического письма на английском языке //Высшее образование в России. № 7. – с.104-113.
4. Brenton, F. (1996). Rhetoric in competition: The formation of organizational discourse in conference on College Composition and Communication abstracts //Written Communication, – 13 (3). – p.355-384.
5. Brett, P. (1994). A genre analysis of the results section of sociology articles //English for Specific Purposes, – 13 (1). – p.47-59.
6. Cargill, M., & O'Connor, P. (2013). Writing Scientific Research Articles: Strategy and Steps (2nd ed.). John Wiley & Sons. – 240 p.// https://books.google.az/books?id=aGMDDQAAQBAJ&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
7. English for Academic and Professional Purposes (EAPP) Program // [https://www.ada.edu.az/en/schools/se/programs/eapp?utm_source=chatgpt.com%20%20English%20for%20Academic%20and%20Professional%20Purposes%20\(EAPP\)](https://www.ada.edu.az/en/schools/se/programs/eapp?utm_source=chatgpt.com%20%20English%20for%20Academic%20and%20Professional%20Purposes%20(EAPP))
8. Flowerdewa, L. (2022). Application of Swalesian Genre Analysis to Academic Writing Pedagogy: A Corpus Perspective //LEARN Journal: Language Education and Acquisition Research Network. Volume: 15, No: 1, January – June 2022. p.1-9. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1336130.pdf?utm_source=chatgpt.com%20%20Application%20of%20Swalesian%20Genre%20Analysis%20to%20Academic%20...%20
9. Gocsik, K. What is an academic paper?// www.dartmouth.edu/~writing/materials/student/ac_pa-per/what.shtml
10. Hyland, K. (2005). Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. Discourse Studies, 7(2). – p.173-192. journals.sagepub.com
11. Laurence, A. (1999). Writing research article introductions in software engineering: How accurate is a standard model?//Professional Communication, IEEE Transactions on. Volume 42. – p.38-46. https://www.researchgate.net/publication/3230053_Writing_research_article_introductions_in_software_engineering_How_accurate_is_a_standard_model?
12. McGrath, L., Kuteeva, M. (2012). Stance and engagement in pure mathematics research articles: Linking discourse features to disciplinary practices. Journal of English for Academic Purposes, Volume 31, Issue 3, July 2012. –.161-173 // <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S088949061100069X>